

FARÍDULLÁH MÁ DNES VOLNO

OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Jaká je novodobá historie Afghánistánu?

Afghánistán je hornatá země ležící ve středu Asie. **Základy afghánského státu** sahají do roku 1746, kdy bylo zformováno království, které lze vnímat jako předchůdce moderního Afghánistánu. V průběhu 19. století se pak Afghánistán stal předmětem geopolitického soupeření mezi britským impériem a carským Ruskem, jež vyústilo v několik intervencí britských expedičních vojsk, které nebyly příliš úspěšné.

Afghánistán byl dlouhou dobu zmítán občanskou válkou a situace v zemi je i po letech, během nichž v ní působila mírová vojska jiných zemí, stále poměrně nebezpečná. **Válka v Afghánistánu trvala 35 let.** Začala roku 1979 sovětskou okupací, jež vzbudila ozbrojený odpor obyvatel, tzv. mudžahedínů, kteří se postupně organizovali do několika hlavních skupin pod vedením jednotlivých velitelů. Skupiny mudžahedínských bojovníků byly podporovány a vyzbrojovány USA a přidávali se k nim dobrovolníci z celého islámského světa. Po vyhnání Rusů v roce 1989 byla ustavena prozatímní vláda, která však nedokázala ovládnout celé území. Vojevůdci různých ozbrojených skupin si začali dělat nárok na vládu v zemi a postupně se rozhořela občanská válka, která trvala téměř deset let. Od poloviny 90. let se bratrovražedný boj pokoušela ukončit skupina zbožných muslimů známá ve světě jako **hnutí Tálibán**. S velkou podporou obyvatel postupně získala kontrolu nad většinou území včetně hlavního města Kábulu. Tálibové sice ukončili válku, ale začali také zavádět drakonickou vládu podle práva šaría, jež se vykazuje velmi tvrdými tresty bez dostatečného posouzení soudy. V Afghánistánu byl například zakázán poslech hudby, sledování filmů a televize, muži měli předepsaný styl oblékání a nesměli si zkracovat vousy. Pod vládou Tálibánu ale trpěly zejména ženy.

V roce 2001 byla **vláda Tálibánu svržena** USA, které podnikly invazi kvůli pronásledování Usámy bin Ládina, strůjce teroristických útoků z 11. září. Byla nastolena prozatímní vláda a ve volbách byl zvolen prezident Hámíd Karzaj. Následovalo několik let relativního klidu, ale od roku 2006 vliv Tálibánu v zemi opět narůstal a proti přítomnosti USA a dalších mezinárodních jednotek sílil ozbrojený odpor. Od roku 2018 došlo několikrát k vyjednávání mezi zástupci Tálibánu a USA o ukončení násilí v zemi a odchodu spojeneckých vojsk. Mezinárodně uznaná vláda Afghánistánu nebyla na jednání přizvána.

Na začátku roku 2020 byla mezi USA a Tálibánem **podepsána mírová dohoda** v katarském Dauhá. USA se v mírové dohodě zavázaly stáhnout do 14 měsíců ze země všechny své vojáky i vojáky dalších zemí NATO. Tálibán na oplátku slíbil, že nedovolí svým členům ani žádným jiným organizacím využívat afghánské území k útokům na USA a jejich spojence.

Na základě dohody mezi Tálibánem a USA z února 2020 se počet amerických vojáků v zemi snižoval, poslední jednotky měly zemi opustit 11. září 2021, tedy v den 20. výročí teroristických útoků na New York a Washington. Prezident Biden v dubnu 2021 oznámil stahování spojeneckých vojsk, přičemž tento proces měl započít k 1. květnu 2021.

2. Co se stalo v roce 2021 a v následujících letech?

V provinciích ovládaných Tálibánem se již na jaře roku 2021 začala **zhoršovat bezpečnostní situace** a došlo k omezování osobních svobod, a to zejména žen a jejich možnosti volného pohybu či návštěvy škol. Tálibán zahájil ofenzivu 1. května a efektivně kontroloval čím dál větší území. Také se začaly rozmáhat útoky na novináře či osoby činné v občanské společnosti.

V červenci Tálibán postupně získal pod kontrolu většinu země kromě velkých provinčních měst, jeho ofenziva vyvrcholila v srpnu: začátkem měsíce došlo k sebevražedným útokům na vládní čtvrť v Kábulu a během několika dnů i k uchvácení většiny

provinčních měst. Zde je nutné říci, že podstatná část vládních jednotek se vzdala Tálibánu bez boje či po menších konfrontacích. Tálibán tak postupoval mnohem rychleji, než Západ předpokládal, a už 15. srpna se jeho bojovníci objevili na předměstích Kábulu. To vedlo k vyhocení situace v hlavním městě, začala probíhat hektická a chaotická evakuační operace, během níž bylo třeba z kábulského letiště evakuovat vojenské a civilní jednotky západních zemí, jejich státní příslušníky či afghánské spolupracovníky západních jednotek (např. tlumočníky, informátory). Afghánský prezident Ašraf Ghaní ze země uprchl 16. srpna. Situace došla tak daleko, že letiště bylo prakticky obklíčeno bojovníky Tálibánu a řada vyděšených Afghánců se pokoušela dostat do odlétajících letadel, což vedlo k řadě úmrtí. K celkovému stažení západních jednotek tak došlo ještě před koncem srpna.

Na začátku září 2021 byla **vyhlášena nová vláda**, která sestávala pouze z mužů zejména paštúnského původu, ač Tálibán původně sliboval, že půjde o vládu inkluzivní a reflektující etnickou skladbu populace. Souběžně s tím probíhaly protesty proti nové vládě a celé řadě tvrdých opatření, která zakazovala například demonstrace či ženám sportovat. V průběhu dalších měsíců došlo k uvěznění, či dokonce vraždám bývalých spolupracovníků koaličních vojsk, členů bývalé vlády či kritiků aktivit Tálibánu. Dalším významným trendem bylo a stále je **omezování participace žen** ve všech sférách veřejného života. I proto mnoho sekulárních a liberálních rodin ze země raději uprchlo, a to kvůli své minulosti (liberální novinařina, práce v bývalém státním aparátu, spolupráce se západními jednotkami) a strachu o své bezpečí či budoucnost dětí, zejména pak dcer. Mnoha lidem se ovšem uprchnout nepodařilo, a proto se nadále ukrývají.

V Afghánistánu probíhá **humanitární krize**, jelikož ze strany západních zemí došlo k omezení humanitární pomoci. Lidem (zejména dětem) momentálně hrozí především hladomor a nemoci, zvláště během zimních měsíců, které bývají v Afghánistánu chladné.

3. Kolik je v Afghánistánu obyvatel? Čím se živí? Co se tam pěstuje?

V Afghánistánu žije **41 milionů lidí** čtyř hlavních etnických skupin: Paštúni, Tádžikové, Hazárové a Uzbeki. Historicky jsou nejdominantnější skupinou **Paštúni**, žijící zejména na jihu země v pohoří Hindúkúš. Členové tohoto etnika žijí také v sousedním Pákistánu, kde jsou rovněž dominantní silou. Jejich jazykem je *paštúnština*, jeden ze dvou oficiálních jazyků země. Druhým je *darí*, kterým mluví **Tádžikové** a mezi jinými etniky je mnohem rozšířenější než paštúnština.

76 % obyvatel se živí zemědělstvím, přestože většina území je vyprahlá a závislá na umělém zavlažování. Krajina je velmi různorodá a zahrnuje dvě hlavní klimatické oblasti – teplou (východní část, především provincie Nangarhár) a chladnou (hornaté oblasti severu a západu). V horách se pěstuje především **obilí, zelenina, ale i ovoce či ořechy**, v nížinných oblastech pak melouny, brambory nebo hrozny. Granátová jablka z Kandaháru bývají oceňována jako nejlepší na světě. Rozsáhlé pastviny spásají ovce a kozy.

4. Co bude Farídulláh dělat, až vyroste, když bude místo školy pracovat?

V době natáčení filmu se zdálo, že jelikož bude Farídulláh nevzdělaný, zůstane chudý a bude se pravděpodobně živit rukama. Zřejmě v cihelně, které jsou v Afghánistánu a Pákistánu notorickými vykořisťovateli dětí. Dochází k tomu tak, že chudé rodiny si půjčí peníze od zámožného majitele cihelny a půjčku pak splácejí prostřednictvím svých dětí, jež pracují jako nevolníci bez mzdy, aby splatily dluhy svých otců. Práce v cihelně je fyzicky vyčerpávající a znemožňuje dětem vzdělání a rozvoj.

Farídulláhův život se ale změnil, a to i díky žákům jedné české základní školy, kteří se v roce 2014 zúčastnili školních projekcí festivalu Jeden svět.

Školáci ze ZŠ Lanškroun dlouho neváhali a po zhlédnutí filmu vybrali mezi sebou peníze a nakoupili knížky, školní potřeby i hračky. Poté se obrátili na Jeden svět na školách s myšlenkou zaslat vybrané a zakoupené věci Farídulláhovi. Čin českých dětí motivoval i jiné organizace a s pomocí režiséra filmu se nakonec podařilo shromáždit dost peněz. Farídulláh a jeho sestry tak mohli začít chodit do školy. Hlavní hrdina opustil těžkou práci v cihelně, ale protože chtěl své rodině i nadále pomáhat, pustil se při škole do lehčí práce v pneuservisu.

5. Co je to dětská práce a jaké jsou její nejčastější příčiny? Proč je dětská práce nebezpečná?

Mezinárodní organizace práce (ILO) definuje dětskou práci jako **ekonomickou aktivitu dětí ve věku 5–17 let, která negativně ovlivňuje jejich zdravý fyzický, duševní nebo morální vývoj nebo jim znemožňuje získat vzdělání**. Zvláště závažné jsou zejména tzv. nejhorší formy dětské práce, kdy děti pracují v dolech a lomech, zastávají těžkou práci v zemědělství (kde jsou vystaveny působení chemických látek z hnojiv a pesticidů), ve stavebnictví či v průmyslu. S dětmi se bohužel rovněž obchoduje, slouží jako otroci, jsou zneužívány k prostituci nebo k obchodu s drogami a musí bojovat a sloužit v armádě jako dětsí vojáci. Mezi příčiny dětské práce patří nedostupnost škol a dalších základních zdrojů a služeb.

6. Je pravda, že peníze, které děti domů nosí, jsou často nepostradatelnou součástí rodinného rozpočtu? Jak by rodiče bez tohoto příjmu zajistili rodinu?

Není to pravda. Více než dvě třetiny pracujících dětí totiž nedostávají za svou práci žádnou mzdu. Bezplatně pomáhají rodině pěstovat například tabák nebo čaj. Problémem je, že výkupní ceny jsou tak nízké, že musí pracovat celá rodina. Jen **necelá třetina dětí je za svou práci placena**, většinou ale **hluboko pod hranicí minimální nebo spravedlivé mzdy**. Dětská práce navíc deformuje pracovní trh, bere totiž práci dospělým. Děti jsou poddajnější, je možné je platit méně (nebo vůbec) a nechat je pracovat v horších podmínkách. Proto najdeme místa, kde mnoho dětí pracuje, zatímco jejich rodiče nemohou najít rozumně placenou práci. V indických regionech, v nichž se podařilo přesunout děti z práce do školy, se zvýšila poptávka po práci dospělých i jejich platy a zlepšily se pracovní podmínky. Rodiče teď domů nosí dost peněz k obživě, zatímco děti chodí do školy.

7. Existuje mezinárodní právní norma zakazující dětskou práci?

Zákaz dětské práce upravují dvě základní úmluvy Mezinárodní organizace práce. **Úmluva o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání** stanovuje **15 let** jako minimální věk, kdy může být dítě ekonomicky činné (s možností snížit věk na 14 let). Úmluva byla schválena v roce 1973 a do dnešního dne ji podepsalo 172 (ze 187) zemí. **Úmluvu o zákazu nejhorších forem dětské práce** z roku 1999 podepsalo 180 zemí. Dětská práva dále obecně upravuje OSN **Úmluvou o právech dítěte**, která každému dítěti zaručuje právo na život, bezpečí a zdraví, na vzdělání a osobní rozvoj, právo na ochranu před násilím, vykořisťováním a nebezpečnou prací, právo na odpočinek a volný čas – zkrátka právo na dětství. Také jednotlivé státy mají své zákonné úpravy, které zakazují dětskou práci a vykořisťování dětí. Vlády rozvojových zemí však mnohdy nejsou schopny tyto zákony vymáhat a porušování dětských práv trestat. Přesto je správné, aby každý stát vytvářel zákonný rámec pro boj s dětskou prací. Pokud pak v zemi vznikne skutečná vůle zákony uplatnit a vláda svoje síly spojí s místními i mezinárodními organizacemi, odborovými svazy, nadnárodními firmami a s pracujícími dětmi i jejich rodinami, je možné dětskou práci efektivně potlačovat.

V nejchudších zemích světa přibližně jedno dítě z pěti pracuje, nejhůře je na tom region východní a jižní Afriky a subsaharská Afrika. Přestože od roku 2008 došlo k poklesu počtu pracujících dětí z 215 milionů v roce 2008 na 152 milionů v roce 2017, v dalších letech jejich počet podle dat UNICEF opět narostl, a to na 160 milionů pracujících dětí v roce 2020.

8. Jak dlouhá je v Afghánistánu školní docházka? Jaké je tam střední a vysoké školství? Mohou na těchto školách studovat i dívky?

Školní docházka je podle zákona o vzdělávání **povinná 9 let**, přičemž ústava garantuje nárok na bezplatné vzdělávání až do bakalářského studia. Prakticky ovšem existují bariéry, které dětem brání vzdělání v tomto rozsahu využívat. Děti mladší 14 let přitom tvoří asi 43,13 % populace, která dle OSN celkově čítá 42 milionů lidí. Podle statistik UNICEF k roku 2022 nenavštěvovalo školu z různých důvodů minimálně 4,2 milionu dětí.

V oblasti vzdělávání došlo po pádu Tálibánu k velkému posunu. **Výrazně se zvýšil počet dívek ve školách** (za předchozí vlády Tálibánu mohly dívky studovat jen do věku osmi let nebo jen v náboženských školách, tzv. medresách). Zde je nutné poznamenat, že podle islámu mají právo na vzdělání jak chlapci, tak dívky. Tálibánská snaha tak vychází spíše z tradiční

paštúnské kultury než z islámu. V roce 2001 se vzdělávacího procesu účastnilo pouze zanedbatelné množství děvčat (méně než 1 %) a velmi malé procento chlapců. V roce 2019 docházelo do škol 12,5 milionu dětí (v posledním roce tálibánské vlády pouze 1,2 milionu), přičemž takřka 40 % z tohoto počtu představovaly dívky. I přes **obrovský posun především z hlediska infrastruktury** (za posledních deset let bylo postaveno či obnoveno více než 16 000 škol) byla přetrvávajícím problémem afghánského školství do návratu Tálibánu kvalita výuky. Nejčastější metodou byla frontální výuka, která klade důraz na memorování a dává velmi malý prostor individuální práci žáků. Rovněž velký počet žáků ve třídách a nedostatek učebních pomůcek, základních potřeb či vybavení znemožňovaly zkvalitnění výuky. S výrazným nárůstem poptávky po vzdělání se pojila větší poptávka po učitelích. Proto byli najímáni i ti méně kvalifikovaní. V roce 2014 afghánské ministerstvo školství uvádělo, že pouze 60 % učitelů v zemi může být považováno za profesionální.

Znevýhodněné byly **obzvláště dívky**, které tvořily asi 60 % dětí nesplňujících školní docházku. Alespoň 9 let výuky dokončilo jen 23 % dětí, ovšem pouze 14 % dívek. Velké rozdíly panovaly jak mezi městy a venkovem, tak mezi příjmovými skupinami.

Příčiny byly různorodé. Školní docházku dětí značně komplikoval vysoký počet vnitřně vysídlených osob. Důležitou roli hrály také **obavy o bezpečnost dětí**, školy se často stávaly cílem ozbrojených útoků. Problematické byly i **dodatečné náklady na výuku** či nutnost překonávat **dlouhé vzdálenosti** mezi domovem a školou, především ve venkovských oblastech. Zejména dívkám komplikovaly vzdělání **nedostatek hygienických zařízení** či sociokulturní normy, které v očích společnosti snižují hodnotu vzdělávání pro dívky oproti chlapcům. Dalším důvodem pak může být **genderová nevyváženost** mezi učiteli, neboť pro některé rodiče je neakceptovatelné, aby dívky byly vyučovány muži. Mnoho dětí také musí často **pomáhat v domácnosti**, případně pracovat namísto školní docházky či souběžně s ní.

9. Jak se situace změnila po návratu Tálibánu od roku 2021?

Po návratu Tálibánu v srpnu roku 2021 došlo k omezení přístupu ke vzdělání, zejména pak dívek a žen. Zatímco chlapci se v září mohli vrátit do škol, dívkám tato možnost v případě středního vzdělávacího stupně oficiálně dána nebyla. Dívky tak mají možnost (oficiálně) studovat pouze první stupeň základní školy. V některých provinciích jim místní Tálibán dovoluje alespoň navštěvovat různé kurzy (rukodělné, ale třeba také kurzy cizích jazyků, především pak arabštiny nebo angličtiny). I **vysoké školy jsou pro dívky a ženy momentálně uzavřeny**.

Tálibán veřejně prohlašuje, že chce vypracovat školní osnovy, které by byly prozápadního charakteru, až to vyřeší, školy se pro dívky otevrou. Odborníci a lidskoprávní aktivistky a aktivisté se ale domnívají, že k žádné změně nedojde. Myslí si, že jde pouze o diplomatické prohlášení. Nutno však ještě dodat, že změny se dotkly i vzdělávání chlapců. Některé obory byly Tálibánem označeny jako západní propaganda, a tedy zakázány. Většinou se to týká humanitních oborů, ale také žurnalistiky a některých technických oborů. A podle výsledků průzkumů Organizace Human Rights Watch se zhoršila jak kvalita výuky, tak dostupnost vzdělání nejen pro dívky, ale i pro chlapce.

Dopad návratu Tálibánu na vzdělání dívek se tak bude projevovat negativním způsobem postupně, s rostoucím počtem společenských i právních překážek, jimž budou muset Afghánky čelit.

10. Kontroluje někdo předáka v cihelně, jak se chová k dětem?

Bezpečnost práce a pracovní podmínky jsou v Afghánistánu obecně velmi špatné a nejsou ze strany vlády kontrolovány. Přestože **existují zákony**, které upravují nejen pracovní podmínky, ale umožňují i inspekce ze strany úřadů, ve skutečnosti jsou **málokdy vymáhány**. Afghánistán je navíc **jednou z nejkorumpovanějších zemí na světě**, což v kombinaci s nízkými platy státních zaměstnanců znamená, že úřady nemají na zaměstnavatele skutečnou páku.

Odpovědi vypracovali:

Pracovníci Člověka v Tísni – Pavla Začalová, Jaroslav Petřík, Markéta Novotná, Tomáš Kocian, Věra Exnerová, Nguyen MyHanh
Bořivoj Nachtmann, Matouš Horčíčka, Katedra Blízkého Východu FF UK

Odkazy:

Člověk v tísní, o. p. s. – Humanitární a rozvojová pomoc v Afghánistánu

www.clovekvtisni.cz/cs/humanitarni-a-rozvojova-pomoc/zeme/afghanistan

Informace Ministerstva zahraničních věcí ČR

www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asie/afghanistan/

Al Jazeera: 10 maps to understand Afghanistan

<https://www.aljazeera.com/news/2021/8/12/10-maps-to-understand-afghanistan-interactive>

Afghanistan Population 2021 (Live). World Population Review [online]. Dostupné z:

<https://worldpopulationreview.com/countries/afghanistan-population>

Doporučená literatura:

GOMBÁR, E.: *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: Karolinum 1999.

HORÁK, S.: *Afghánský konflikt*. Praha: Public History a Petit 2005.

HOSSEINI, K.: *Lovci draků*. Praha: Rozmluvy 2007.

JAGIELSKI, W.: *Modlitba za déšť*. Žilina: Absynt, 2018.

VOGELSSANG, W.: *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Grada 2009.

LEE, J. L.: *Afghanistan: A History from 1260 to the Present*. London: Reaktion books 2018.

MAREK, J.: *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny 2021.

TUREČEK, B.: *Blízký východ nad propastí*. Praha: Knižní klub 2016.

Poslední aktualizace: 07/2024